

РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

До розмежування земель державної та комунальної власності повноваження щодо розпорядження землями в межах населених пунктів здійснюють відповідні сільські, селищні, міські ради, а за межами населених пунктів — відповідні органи виконавчої влади.

У разі видання органом, який не мав на це законних повноважень, державного акта на право власності на земельну ділянку такий акт визнається недійсним

ПОСТАНОВА

Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України
від 26 вересня 2012 р.
(в и т я г)

У червні 2011 р. прокурор Герцаївського району Чернівецької області (далі — Прокурор) звернувся до суду із заявою в інтересах держави в особі Герцаївської районної державної адміністрації Чернівецької області (далі — РДА) до Б., треті особи: відділ Держкомзему в Герцаївському районі, сільська рада, про визнання державних актів на право власності на земельну ділянку недійсними та повернення земельної ділянки у державну власність.

Позивач послався на те, що відповідно до рішення сільської ради від 25 листопада 2005 р. Б. було надано безоплатно у власність земельні ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд, а також для ведення особистого селянського господарства площею відповідно 0,25 га та 0,2776 га. На підставі цього рішення 14 листопада 2006 р. Б. отримала державні акти на право власності на земельні ділянки. Проте зазначені земельні ділянки знаходяться за межами населеного пункту — села, а тому відповідно до п. 12 розд. X «Перехідні положення» ЗК правом на розпорядження такими землями наділена лише РДА, а не сільська рада.

Прокурор просив визнати недійсними державні акти про право власності на земельні ділянки, видані на ім'я відповідачки, та повернути ділянки в державну власність.

Герцаївський районний суд Чернівецької області рішенням від 28 листопада 2011 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Чернівецької області від 28 грудня 2011 р., в задоволенні заяви Прокурора відмовив.

Ухвалою колегії суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кри-

мінальних справ від 16 березня 2012 р. касаційну скаргу заступника прокурора Чернівецької області відхилено, зазначені рішення районного суду та ухвалу апеляційного суду залишено без змін.

У поданій до Верховного Суду України заяві заступник Генерального прокурора України просив скасувати ухвалу колегії суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 березня 2012 р. та ухвалити нове рішення, пославшись на неоднакове застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права.

У заяві як приклад неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права заступник Генерального прокурора України навів ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 8 лютого, 22 лютого та 18 квітня 2012 р.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 13 серпня 2012 р. справу допустила до провадження у Верховному Суді України.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення заявника, перевіривши зазначені в заяві доводи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що заява підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Згідно зі ст. 355 ЦПК заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана виключно з підстав: 1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що

потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах; 2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Суди встановили, що 25 листопада 2005 р. сільська рада розглянула заяву Б. та прийняла рішення про надання їй у власність земельної ділянки площею 0,25 га для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд, а також ділянки площею 0,2776 га для ведення особистого селянського господарства. На підставі цього рішення Б. отримала державні акти на право власності на зазначені земельні ділянки; в актах зазначено, що земельні ділянки розташовані в межах села.

Відмовляючи у задоволенні заяви Прокурора, суд виходив із того, що визнання державного акта на право власності на земельну ділянку не дійсним не передбачено законодавством. Звертаючись із заявою до сільської ради про виділення земельних ділянок, відповідачка діяла правомірно, права РДА, в інтересах якої звернувся до суду Прокурор, не були порушені.

З такими висновками погодився й суд касаційної інстанції, залишивши ухвалені у справі судові рішення без змін.

Разом із тим у наданій для порівняння ухвалі колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 квітня 2012 р. у справі за заявою прокурора в інтересах держави в особі РДА до Т. про визнання недейсними державних актів на землю було задоволено касаційну скаргу заступника прокурора Чернівецької області, скасовано рішення районного суду та ухвалу апеляційного суду про відмову в позові. Скасовуючи судові рішення, суд касаційної інстанції зазначив, що державні акти породжують певні правові наслідки, а підставами для визнання такого акта недейсним є невідповідність його вимогам чинного законодавства або компетенції органу, який його видав.

В ухвалі колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22 лютого 2012 р. в справі за заявою прокурора Нахімовського району м. Севастополя в інтересах держави в особі Севастопольської міської ради до Х. про визнання недейсним державного акта на право власності на земельну ділянку та витребування земельної ділянки із

незаконного володіння, якою залишено в силі рішення суду першої інстанції про задоволення позовних вимог та скасовано рішення суду апеляційної інстанції, зазначено, що, відмовляючи у задоволенні позову, суд апеляційної інстанції дійшов неправильного висновку про те, що державний акт на право приватної власності на землю не можна визнавати у судовому порядку не дійсним, оскільки такого способу захисту в ЦК не передбачено.

Вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні судом касаційної інстанції норм матеріального права, які регулюють спірні правовідносини, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України виходить із такого.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Згідно з вимогами абз. 1 п. 12 розд. Х «Перехідні положення» ЗК¹ до розмежування земель державної та комунальної власності повноваження щодо розпорядження землями (крім земель, переданих у приватну власність, та земель, зазначених в абзацах 2 та 4 цього пункту) в межах населених пунктів здійснюють відповідні сільські, селищні, міські ради з урахуванням вимог абз. 3 цього пункту, а за межами населених пунктів — відповідні органи виконавчої влади.

У разі видання органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування акта, яким порушуються права особи щодо володіння, користування чи розпорядження належною їй земельною ділянкою, такий акт визнається не дійсним (ст. 155 ЗК).

Аналіз наведених норм дає підстави для висновку про те, що державний акт на право власності на земельну ділянку, виданий органом, який не мав на це законних повноважень, визнається не дійсним.

Посилання в судових рішеннях, які переглядаються, на те, що визнання державного акта на право власності на земельну ділянку недейсним не передбачено законодавством, суперечить наведеним вище нормам закону.

Відповідно до вимог частин 1, 2 ст. 360⁴ ЦПК суд задовольняє заяву у справі, яка переглядається з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК, якщо встановить, що судові рішення є незаконними.

¹ У редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин.

За таких обставин, керуючись ст. 360³ ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України заяву заступника Генерально-го прокурора України задовольнила частково:

ухвалу судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 березня 2012 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Рішення Європейського суду з прав людини про вилучення скарги з реєстру справ на підставі підписання сторонами декларації про дружнє врегулювання скарги не є остаточним, оскільки воно не приймалося палатою або Великою палатою Суду та не є рішенням по суті, яким стосовно заявника встановлено порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

З урахуванням наведеного у контексті положень п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК України таке рішення міжнародної судової установи не є належною підставою для подання заяви про перегляд судових рішень, ухвалених судами України

ПОСТАНОВА

*судових палат у цивільних, адміністративних, господарських, кримінальних справах
Верховного Суду України*

від 5 листопада 2012 р.

(в и т я г)

У червні 2000 р. Б. звернулася до суду з позовом до виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради (далі — Виконком), Ш.М., Ш.Г., Г., Ш.Р., госпрозрахункової групи з приватизації державного житлового фонду про визнання незаконним рішення, визнання частково недійсними договору найму й свідоцтва про право власності на житло та встановлення порядку користування горищем.

Б. послалася на те, що їй належить квартира № 2, яка розташована на першому поверсі будинку, а Ш.М. та членам його сім'ї — квартира № 1 на цьому поверсі будинку. На другому поверсі, над її квартирою, знаходяться горищні приміщення площами 5,3 м², 15,1 м² та 4 м², які рішенням виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради народних депутатів від 7 грудня 1982 р. (далі — рішення Виконкому від 7 грудня 1982 р.) закріплено за наймачем квартири № 1. Згодом Ш.М. і члени його сім'ї приватизували квартиру № 1 та горищні приміщення площами 5,3 м², 15,1 м², 4 м² і 26 травня 2000 р. отримали свідоцтво про право власності на житло.

Оскільки спірні горищні приміщення є допоміжними приміщеннями будинку, а тому приватизації не підлягають, і приватизація горищних приміщень здійснена без згоди Б., вона просила: визнати незаконним рішення Виконкому від 7 грудня 1982 р.; визнати частково недійсним договір найму житлового приміщення від 27 грудня 1982 р. та свідоцтво про право власності на житло від 26 травня 2000 р. в частині приватизації Ш.М. і членами його сім'ї горищних

приміщень; встановити порядок користування горищем, виділивши їй у користування частину горища над її квартирою відповідно до її частки в будинку; зобов'язати Ш.М. не чинити їй перешкод у користуванні частиною виділеного їй горища.

У березні 2004 р. Р. звернулася до суду з позовом до Виконкому, Ш.М., Ш.Г., Г., Ш.Р., госпрозрахункової групи з приватизації державного житлового фонду, третя особа — Б., про визнання незаконним рішення, визнання частково недійсними договору найму й свідоцтва про право власності на житло та встановлення порядку користування горищем. У позовній заяві Р. зазначила, що їй належить квартира № 3, яка розташована на першому поверсі будинку. Після приватизації Ш.М. та членами його сім'ї квартири № 1 і горищних приміщень площами 5,3 м², 15,1 м², 4 м² у зазначеному будинку вона не має доступу до частини горища, яка розташована над її квартирою.

Вважаючи, що власники квартир мають рівні права на користування горищем у будинку та що виділення частини горища Ш.М. і членам його сім'ї не погоджено з іншими власниками квартир, Р. просила: визнати незаконним рішення Виконкому від 7 грудня 1982 р.; визнати частково недійсним договір найму житлового приміщення від 27 грудня 1982 р. та свідоцтво про право власності на житло від 26 травня 2000 р. в частині приватизації Ш.М. і членами його сім'ї горищних приміщень; встановити порядок користування

горищем, виділивши їй у користування частину горища над її квартирою відповідно до її частки в будинку; зобов'язати Ш.М., Ш.Г., Г., Ш.Р. та Б. не чинити їй перешкод у користуванні частиною виділеного їй горища.

Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області рішенням від 1 липня 2005 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Івано-Франківської області від 20 жовтня 2005 р., у задоволенні позову Б. відмовив. Позов Р. суд задовольнив частково: виділив їй у користування горищні приміщення площами 8,8 м², 12,3 м², 11,5 м², що розташовані над квартирою № 3; зобов'язав Б. не чинити Р. перешкод у користуванні вказаними горищними приміщеннями. У задоволенні решти позову Р. суд відмовив.

Ухвалою Апеляційного суду Рівненської області від 30 жовтня 2007 р. як суду касаційної інстанції касаційну скаргу Б. на зазначені рішення суду першої інстанції та ухвалу апеляційного суду відхилено, судові рішення залишено без змін.

У заяві Б. про перегляд рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 1 липня 2005 р., ухвали Апеляційного суду Івано-Франківської області від 20 жовтня 2005 р. та ухвали Апеляційного суду Рівненської області від 30 жовтня 2007 р. порушено питання про скасування цих судових рішень із підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК, і направлення справи на новий розгляд до суду, який ухвалив оскаржуване рішення.

На обґрунтування заяви Б. послалася на те, що рішенням Європейського суду з прав людини (далі — Суд) від 30 серпня 2011 р. у справі «Макух та інші проти України» (далі — рішення Суду від 30 серпня 2011 р.) встановлено незаконність рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 1 липня 2005 р.

Заслухавши суддю-доповідача, дослідивши доводи заявниці, судові палати у цивільних, адміністративних, господарських, кримінальних справах Верховного Суду України вважають, що заява задоволенню не підлягає з таких підстав.

Відповідно до ч. 1 ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

Процедура дружнього врегулювання визначена ст. 39 Конвенції (у редакції Протоко-

лу № 14 від 13 травня 2004 р. до Конвенції). Так, згідно з частинами 1, 3, 4 цієї статті Суд на будь-якій стадії провадження може надати себе у розпорядження заінтересованих сторін для забезпечення дружнього врегулювання спору на основі поваги до прав людини, як їх визначає Конвенція та протоколи до неї. У разі досягнення дружнього врегулювання Суд вилучає справу з реєстру, прийнявши рішення, яке містить лише стислий виклад фактів і досягнутого вирішення. Це рішення передається Комітетові міністрів, який здійснює нагляд за виконанням умов дружнього врегулювання, викладених у рішенні.

Відповідно до ст. 44 Конвенції остаточними рішеннями є рішення Великої палати. Рішення палати стає остаточним: а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати; або б) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено; або с) якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі ст. 43. Остаточне рішення опубліковується.

Рішенням П'ятої секції Суду від 30 серпня 2011 р. вирішено об'єднати заяви громадян України, у тому числі й заяву Б., та вилучити їх із реєстру справ з підстав підписання сторонами декларації про дружнє врегулювання скарг заявників, пов'язаних із тривалістю цивільного провадження в їхніх справах. За умовами цих декларацій заявники погодилися відмовитися від будь-яких подальших скарг проти України, які стосуються фактів, викладених у їхніх заявах, в обмін на зобов'язання Уряду виплатити заявникам суми — відшкодування будь-якої матеріальної та моральної шкоди, а також компенсацію судових витрат. Сплата цих сум є остаточним вирішенням справи.

Отже, враховуючи викладене, а також те, що зазначене рішення про вилучення скарги з реєстру справ на підставі підписання сторонами декларації про дружнє врегулювання скарг не приймалося палатою або Великою палатою Суду та не є рішенням по суті, яким констатовано порушення Конвенції, воно не є остаточним.

Крім того, за змістом ст. 41 Конвенції, якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі

необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.

Главою 3 Закону від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі — Закон) визначено порядок виконання рішень про порушення Конвенції, які констатовані Судом, а саме: виплати відшкодування, вжиття індивідуальних та (або) загальних заходів.

З метою забезпечення відновлення порушених прав Стягувача, крім виплати відшкодування, що зазначено в ст. 10 Закону, вживаються додаткові заходи індивідуального характеру: відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який Стягувач мав до порушення Конвенції; інші заходи, передбачені у Рішенні.

Відновлення попереднього юридичного стану Стягувача здійснюється, зокрема, шляхом: а) повторного розгляду справи, включаючи відновлення провадження у справі; б) повторного розгляду справи адміністративним органом.

Повторний розгляд справи, включаючи поновлення провадження, визнається адекватним способом поновлення прав і пропонується застосовувати в разі, коли: а) потерпіла сторона і далі зазнає негативних наслідків від рішення, ухваленого на національному рівні, наслідків, щодо яких справедлива сатисфакція не була адекватним засобом захисту і які не можна виправити інакше ніж через повторний розгляд або поновлення провадження; б) рішення суду спонукає до висновку, що оскаржене рішення національного суду суперечить Конвенції по суті або в основі визначеного порушення лежали суттєві процедурні помилки чи положення, які ставлять під серйозний сумнів результат оскарженого провадження на національному рівні (Рекомендація N R (2000) 2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини»; прийнято на 694-му засіданні заступників міністрів від 19 січня 2000 р.).

Заява Б. до Суду з прав людини стосувалася тривалості цивільного провадження в національних судах. Єдиним можливим засобом захисту права на розумний строк судового провадження є відповідне відшкодування за тримку, яка вже допущена. Таке відшкодування сплачується Урядом відповідно до умов дружнього врегулювання.

Рішення Суду від 30 серпня 2011 р., на яке послалася Б. як на підставу для перегляду рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 1 липня 2005 р., ухвали Апеляційного суду Івано-Франківської області від 20 жовтня 2005 р. та ухвали Апеляційного суду Рівненської області від 30 жовтня 2007 р., не містить вказівок на те, що стосовно заявниці встановлено порушення Конвенції та що ці порушення були спричинені рішеннями, які є предметом перегляду і які й надалі завдають шкідливих наслідків та не можуть бути усунені інакше ніж через повторний розгляд справи.

Відповідно до ч. 1 ст. 360⁵ ЦПК Верховний Суд України відмовляє в задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися.

Ураховуючи те, що є рішення Суду від 30 серпня 2011 р. про дружнє врегулювання скарги заявниці, яка пов'язана з тривалістю цивільного провадження в її справі, і що вона отримала справедливую сатисфакцію, яка є адекватним засобом захисту, Верховний Суд України вважає, що обставини, які стали підставою для перегляду судових рішень, не підтвердилися.

Керуючись статтями 355, 360², 360³, 360⁵ ЦПК, судові палати у цивільних, адміністративних, господарських, кримінальних справах Верховного Суду України у задоволенні заяви Б. про перегляд рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 1 липня 2005 р., ухвали Апеляційного суду Івано-Франківської області від 20 жовтня 2005 р. та ухвали Апеляційного суду Рівненської області від 30 жовтня 2007 р. відмовили.